

Antropologia punktów

NR 2647

Aleksandra Kunce

Antropologia punktów

Rozważania przy tekstach
Ryszarda Kapuścińskiego

Redaktor serii: Studia o Kulturze
Tadeusz Miczka

Recenzent
Ewa Rewers

Spis treści

Wprowadzenie Pytania otwierające | 7

Część I

Przestrzenie myślenia o punkcie

Rozdział 1 Przestrzenie matematyczno-przyrodnicze | 23

Punkt – pojęcie pierwotne (23); Mikroświat fizyki (33); Punkty w orientacji astronomicznej (41); Punkty pomiaru (47); Świat użytecznych punktów (49); Oko, optyka, mikro (53)

Rozdział 2 Przestrzenie humanistyczne | 60

Punctum, stigma, semeion (60); Znak, piętno, *axis mundi* (63); Drobin, zarodki, *arche* – punkty myśli (67); Punkty zarysu (76)

Rozdział 3 Przestrzenie zapisu Ryszarda Kapuścińskiego | 85

Wydobywanie punktów (85); Punkt początku i końca, punkt powrotu (87); Punkty instytucjonalne, punkty zbiegu i punkty sieci (90); Punkty podróży, stacje, kierunki (92); Punkty tekstowe (94); Punkty reportażu antropologicznego (97); Punkt mocujący perspektywę badawczą (100); „Pulsująca tkanka” (104); Myślenie według punktów (110)

Część II

Mapa punktów

Rozdział 1	Intymność 121
Rozdział 2	Poddanie się obcości 135
Rozdział 3	Dystans 152
Rozdział 4	Ciało kulturowe 168
Rozdział 5	Cisza 188
Rozdział 6	Miejsce 202
Rozdział 7	Blisko rytmu 224
Rozdział 8	Podejrzana całość 239
Rozdział 9	Urok mikrologii 249
Rozdział 10	<i>Apokalypsis</i> 259
Zakończenie	W stronę antropologii punktów 273
Bibliografia 287	
Nota bibliograficzna 305	
Indeks osobowy 307	
Summary 315	
Zusammenfassung 317	

Wprowadzenie

Pytania otwierające

Wyodrębnienie, nazwanie i konstrukcja antropologii punktów pociąga za sobą konieczność zarysowania perspektywy badawczej, w której możliwa jest interpretacja kultury. Punkt stanowi tu pojęcie kluczowe, które ustanawia i zarazem wieńczy tę propozycję humanistyczną. Ważne okazuje się wskazanie, że to nie tylko narzędzie porządkowania świata, które zmierzałoby do klasyfikowania i zamknięcia w schemacie żywej tkanki kultury. Ma ono raczej służyć wydobyciu właściwego człowiekowi sposobu doświadczania. Proponowane tu rozważania formułowane są przy tekstach Ryszarda Kapuścińskiego. Formuła „przy”, a zatem nie „wokół”, „o”, „obok”, sytuuje ten namysł w bliskości reporterskiej, podróżniczej i antropologicznej myśli, jednakże nie czyni z niej obiektu badań monograficznych, biograficznych, estetycznych, socjologicznych. „Przy” jest tu bliskością względem tekstów, ale i oddaleniem, które nie pozwala na zażyłe, całościowe uprzedmiotowienie tekstów czy życiorysu autora. Zatem nie jest to tylko książka o twórczości Kapuścińskiego, ale i o doświadczeniu ludzkim oraz sposobie interpretacji zdarzeń w kulturze – czego pole eksploracji stanowi zapis Kapuścińskiego. Jednak naczelne pytania związane są z samym pojęciem punktu.

Należy rozpocząć od pytania: „Czym jest punkt?” – i to w sposób bezpośredni, jak gdybyśmy zostali porwani przez to pyta-

nie, widząc jego nagłość w związku z punktową naturą rzeczy. Punkt jest abstrakcyjny, ale i namacalny w życiu człowieka. Dlatego trzeba określić okoliczności, w których to pytanie można zadać, gdyż wymaga ono krajobrazu, osób, tekstów, rzeczy. A zatem należy stworzyć przychylną przestrzeń egzemplifikacji, a jest nią niewątpliwie antropologia oraz opisy Kapuścińskiego. I z uwagi na kilka opisów doświadczeń można to pytanie właściwie rozpoznać. Czym jest punkt? Czym jest antropologia punktów? W jaki sposób jest możliwa refleksja punktowa? Gilles Deleuze i Félix Guattari napisali, że „nie istnieje niebo pojęć”¹, gdyż pojęcia nie czekają zwyczajnie na nas, raz na zawsze ukształtowane. Pojęcia zgodnie z traktem wytyczonym przez Friedricha Nietzschego² mają zostać oczyszczone, przetworzone, stworzone na nowo. Nawet pierwsze pojęcia mają w sobie wiele składników – piszą Deleuze i Guattari³ – za pomocą których są definiowane. Nie są zatem zrozumiałe same przez siebie.

Moglibyśmy stwierdzić, że kontur pojęcia punktu, wbrew pozorom – bo to pierwotne pojęcie w matematyce – jest nieostry, ale do precyzji aspiruje ze względu na obszary obecności w naukach ścisłych. Przewycięża – jak się wydaje – mentalny chaos przez jednoznaczne dookreślenia, ale i zostaje nieustannie na nowo zagarniany przez obszary nieokreśloności i nieoznaczenia. Zostaje wchłonięty przez to, co inne. I nie stanowi to zagrożenia dla pojęcia punktu, ale odsłania jego właściwą naturę, a także naturę samej punktowości myśli. Każde pojęcie odsyła do czegoś innego, do innych problemów, które powodują, że w ogóle dane pojęcie ma istotne znaczenie. Pojęcie pozwala na problematyzowanie. Pojęcia rozgałęziają się na inne pojęcia. Bez tego, co dodatkowe, co problemowo związane z pojęciem, nie istniałby wystarczający merytoryczny

¹ G. Deleuze, F. Guattari: *Co to jest filozofia?* Przekł. P. Pieniążek. Gdańsk 2000, s. 12.

² Zob. F. Nietzsche: *Tako rzecze Zaratustra. Książka dla wszystkich i dla nikogo*. Przekł. W. Berent. Warszawa 1990, s. 270.

³ G. Deleuze, F. Guattari: *Co to jest filozofia...*, s. 22.

powód, aby się pojęciem zajmować, by je roztrząsać i ustanawiać na nowo. Moglibyśmy powiedzieć, że pojęcie krzyżuje problemy. Pojęcie punktu urzeczywistnia się w myśleniu, znajduje ucieleśnienie w zdarzeniach, w doświadczeniach człowieka, w terytoriach, w działaniach. Wielkość pojęcia, jego siłę organizowania myśli dałoby się zmierzyć naturą zdarzeń, do których się odnosi i o rytmie których zaświadcza. Punkt okazuje się tu niezwykle pojemny i przydatny do opisania doświadczeń człowieka. W punktowym myśleniu odnajdujemy wspólny rytm ludzi, rzeczy, zachowań. Punkt jest obecny w naszym myśleniu z uwagi na wiele aspektów życia. Funkcjonuje w astronomii, matematyce, fizyce, naukach technicznych, sztukach plastycznych, naukach społecznych. Mamy punkt krytyczny trasy lotu, punkt Barana, punkt materialny, punkt w geometrii, punkt centralny, punkt widzenia, punkt kulminacyjny *etc.*

Punkt jest ważnym pojęciem, które w nauce ma swoje zastrzeżone terytoria. Przywołuje terminologię matematyczną, co znajdzie wyłożenie w dalszych rozdziałach tej pracy. W naukach ścisłych rozprawia się o punkcie przedmiotowo, starając się ustalić, wyliczać, dowodzić, segregować, tłumaczyć na podstawie precyzyjnych punktów, ale nie ma tu skoncentrowania się na punktowości własnego stylu myślenia. Zresztą to nie jest nauk ścisłych zadanie. Nauki ścisłe nie dystansują się do przyjmowanej w nich perspektywy widzenia i nie wymuszają pytań o obecność, częstotliwość, a może i konieczność myślenia punktowego, bo to już jest grunt humanistyki. Humanisci z pułapu filozofii idei czy antropologii mogą próbować pytać o to, czym jest myślenie punktowe, dalej – dlaczego jest ważne dla doświadczenia człowieka, by zatrzymać namysł w punkcie, by obserwować rzeczy w punkcie, by prowadzić myślenie od punktu do punktu. Teoria punktu, wznoszona nie na potrzeby nauk matematyczno-przyrodniczych, ale szeroko pojętej humanistyki, jest dziś wielkim wyzwaniem. I nie dlatego, że mogłaby aspirować do miana metodologii, która byłaby narzędziem porządkowania świata tekstów, przedmiotów, za-

chowań, konwencji mentalnych. Byłaby to dalece posunięta użyteczność. Bardziej wartościowe wydaje się co innego – pokazanie, że „punktowy” znaczy tyle, ile „ludzki” sposób doświadczania siebie, innych, świata.

Materia doświadczenia jest punktowa ze względu na zarówno rytm samego doświadczenia, jak i strzępy kontekstów, w których człowiek jest zanurzony. Stąd kluczowe pytania dla antropologii stanowią pochodną punktu, i to bez względu na to, w jakim stopniu myśl nasza otwiera się na to, co ludzkie, arcy-ludzkie, zwierzęce, nie-ludzkie, boskie. Dlaczego człowiek potrzebuje punktów w percepcji rzeczy? Dlaczego człowiek w doświadczaniu siebie, innych, przestrzeni nie może uciec od konstruowania punktów oparcia? Dlaczego optyka jako punkt widzenia, i to bez względu na manifestowaną absolutyzację bądź relatywizację sądów, jest jedynym śladem naprowadzającym na ruch myślenia, który nie może nie być punktowy? Dlaczego jedynie w punktach skupienia bądź rozproszenia sieci relacji uchwytny jest człowiek? Dlaczego kruchość człowieka może być odsłonięta raczej w punktach jego istnienia niż w ciągłym bytowaniu? Dlaczego punkt jako to, co małe, marginalizowane i obce, stanowi miejsce, które jest prawdziwe? Dlaczego to jedynie punkt może odsłonić człowieka w podstawowym wymiarze jego istnienia, bez ideologii i mitologizacji świata? Dlaczego etyczny horyzont zdarzeń, który kreślimy wokół człowieka, jeśli jest prawdziwy i nie tworzy tylko gmachu wiedzy, musi koncentrować się w punktach jego doświadczeń, w punktach jego istnienia, w punktach granicznych? Dlaczego jedynie człowiek ujęty punktowo i konkretnie, w określonym punkcie czasoprzestrzeni, jest przywołaniem prawdy terenu? Dlaczego jedynie punktowe śledzenie drobin materii jest w stanie pokazać złożoność świata? Dlaczego opis punktowy nie jest jedynie ucieczką przed ciężarem syntezy i generalizacji, ale jest ruchem myślenia, które w sposób dokładny stara się zbliżyć do człowieka i natury zdarzeń? Wreszcie to pytanie o kształt refleksji humanistycznej, która myśli punktowo, bo myśli blisko o człowieku.

Stawiając takie pytania, jest się z gruntu antropologii uprawnionym do śledzenia sposobów pojmowania punktu, obecności samego pojęcia i prób jego terminologicznego definiowania, a raczej braku definicji w przypadku pojęcia podstawowego. Wymaga to tym samym wkroczenia na grunt nauk ścisłych. Pamiętamy jednak o tym, że przedmiotem nauki, jak piszą Deleuze i Guattari, nie są pojęcia, ale twierdzenia, i że nauka w ogóle nie potrzebuje filozofii⁴, by rozwiązać swoje zadania w znajdowaniu funkcji i dowodzeniu. Jak zauważają dalej – „filozofia może mówić o nauce tylko aluzyjnie, a nauka może mówić o filozofii tylko tak, jak o chmurze”⁵. Nam jednak jest potrzebne pojęcie, które wyłania się w różnych obszarach myśli, również na gruncie tego, co naukowe. Sięgamy jednak do nauk ścisłych nie po to, aby transponować określenia matematyczne czy astronomiczne na grunt literaturoznawstwa czy filozofii – przez ich spłyconie i powierzchowność, albo inaczej, by sprawdzić, jak humanistyczna metafora zyskuje rangę terminu w naukach ścisłych bez wskazania na jej antropologiczny kontekst. Rzecz w tym, aby wydobyć powinowactwo myślenia, które każe podobnie sytuować metaforę punktu, rozstrzygać o podobnym otoczeniu pojęcia, przywoływać podobne mechanizmy rozproszenia czy scalania. Konkludując, punkt wymusza określoną optykę pojmowania doświadczeń człowieka i organizacji wiedzy – niezależnie od tego, czy sytuowaną humanistycznie, czy zlokalizowaną w obrębie nauk matematyczno-przyrodniczych. Punkt wymusza tu określone rozstrzygnięcia merytoryczne i odkrycie podobnych atrybutów myślenia. I to daje uprawomocnienie humanistycznej eksploracji przestrzeni nauk ścisłych, które bronią swej odrębności i dystansują się od przechodzenia od pojęć matematycznych do pojęć humanistycznych⁶, mimo że same z apologią zagarniają me-

⁴ Ibidem, s. 130.

⁵ Ibidem, s. 178.

⁶ A. Sokal, J. Bricmont: *Modne bzdury. O nadużyciach nauki popełnianych przez postmodernistycznych intelektualistów*. Przekł. P. Amster-

tafory humanistyczne i poddają je diagnozom przyrodniczym⁷. Metafora w nauce bowiem, jak wyjaśnia Theodore Brown, jest narzędziem o wielkiej konceptualnej sile⁸.

Dlatego należy przyrzeć się na wstępie terytorium nauk ścisłych⁹ z uwagi na to, jak lokuje się tam pojęcie punktu i w jaki

d a m s k i. Warszawa 2004. Spektakularny tekst, organizujący dyskusję wokół nadużyć w nauce, sam w swej formie okazał się dla wielu manipulacją i wybiórczym oraz nieprecyzyjnym doбором przykładów tekstowych. Zob. m.in. M. H e r e r: *Gilles Deleuze. Struktury – maszyny – kreacje*. Kraków 2006, s. 20–21. W żaden sposób też nie zdyskredytował postmodernizmu ze względu na niekontekstualne i nierzetelne analizy. Nie rozwija bowiem myślenia, że podobną manipulację można przeprowadzić, eksplorując przestrzeń tzw. tradycyjnego dyskursu naukowego, gdzie w podobny sposób sprawny „manipulator nauki” mógłby wykorzystać konwencję tekstu naukowego, który rozstrzyga ostatecznie i jednoznacznie, szuka uprawomocnienia w autorytetach czy gromadzi zdania denotacyjne, otwarte na weryfikację czy falsyfikację, by stworzyć tekst o nikłej wartości merytorycznej. Problem bowiem leży nie tylko w formie wywodu, ale i w treści, która albo jest doniosłym wkładem w myślenie, albo jest gromadzeniem „bzdur”. Konkludując, formułowanie „bzdur” zdarzyć się może orędownikom zarówno modernistycznego, jak i postmodernistycznego porządku. Dlatego o wiele donioślejszym tekstem, który pokazuje mariaż nauk ścisłych i humanistyki, ale też tłumaczy powiązania między nimi i akcentuje fakt „pisanego” tego, co naukowe, jest analiza Kena Baake’a: *Metaphor and Knowledge: Challenges of Writing Science*. Ed. J. Z a p p e n. New York 2003.

⁷ A. M i l l e r: *Metaphor and Scientific Creativity*. In: *Metaphor and Analogy in the Sciences (Origins: Studies in the Sources of Scientific Creativity)*. Ed. F. H a l l y n. Dordrecht 2000, s. 147–164.

⁸ T. B r o w n: *Making Truth: Metaphor in Science*. Champaign 2003, s. 14.

⁹ Termin „nauki ścisłe” odnosimy, zgodnie z podziałem zakorzenionym w historii nauki, do nauk matematyczno-przyrodniczych, które mają odmienny status od nauk humanistycznych, zgodnie z wykładnią Wilhelma Diltheya, Wilhelma Windelbanda czy Heinricha Rickerta. Odmienny status metodologiczny w związku z odmiennością przedmiotu i metody badań powoduje, że – jak pisze ks. Michał Heller – nauki humanistyczne cechują się większą płynnością, wieloznacznością reguł w procesie badawczym i naciskiem na interpretację. Zob. ks. M. H e l l e r: *Filozofia nauki. Wprowadzenie*. Kraków 1992, s. 19; W. D i l t h e y: *Einleitung in die Geisteswissenschaften*. In: I d e m: *Gesammelte Schriften*. T. 1. Stuttgart–Göttingen 1958–1982.

sposób pośrednio odsłania się punktowe myślenie. Dyskurs matematyczno-przyrodniczy jest ważnym wzmocnieniem rozwijanej koncepcji humanistycznej, która stawia w centrum uwagi pojęcie punktu, gdyż w przestrzeni opisu rozwija jednocześnie narracje o punktach granicznych figur, delimitacji, punktach regularnych czy nieregularnych, rozproszeniu, a tym samym próbuje odnosić to, co punktowe, do całości, choćby do dynamicznej linii, ale jednocześnie nigdy nie rezygnuje z tego, co jest wyodrębnionym punktem, który stanowi zaczepienie, jądro, skupienie, ale też jest, jak to metaforycznie określają fizycy, „pakietem napięcia”, czym zajmiemy się w dalszych rozdziałach. W naukach ścisłych jest preferowany przekaz *explicite*, który stanowi jasne sformułowanie, wyraża rzeczy jednoznacznie, nazywa bez osłon i zaciemnień w ramach zdań denotacyjnych, używając reguł klasycznej logiki¹⁰, ale też to dyskurs, który tłumaczy i uzasadnia, przywiązując wagę tylko do tego, co powiedziane, napisane, deklarowane, dowiedzione, nazwane. Paradoksalnie, ruch myślenia skupiony wokół *explicare* rządzi się przywiązaniem do słów, wręcz wiarą w moc sformułowania, gdzie to, co kontekstowe, co związane podskórnym, co uwikłane i pośrednio uchwytnie – nie istnieje. Troska o imponderabilia nie stanowi mocnej strony nauk ścisłych.

Dyskurs humanistyczny jest raczej skupiony na przekazie *implicite*, wydobywanym z tego, co nazwane i nienazwane, co właśnie związane, uwikłane, wewnętrznie zawarte, wmieszane w porządek bezpośrednio analizowany. To dyskurs wokół *implicare* ufający pośredniej wiedzy, domyślnie włączonej, a uobecnionej w porządkach zachowań, układach rzeczy, logikach czasoprzestrzennych. Takie jest nachylenie nauk humanistycznych, skoro sytuują się blisko życia jako płynnej rzeczywistości, jak wskazywał Wilhelm Dilthey w 1883 roku, pisząc, iż *Geisteswissenschaften* mają dotykać życia w przeciw-

¹⁰ J.-F. Lyotard: *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*. Przekł. M. Kowalska, J. Migasiński. Warszawa 1997, s. 123–124.

ciu się między życiem – ekspresją – rozumieniem¹¹. Dilthey nie wymagał jednak takiej kreacji, która wytrzymałaby dysharmonię w człowieku i świecie, a to właśnie był postulat Nietzscheański – pisanie, które kusiłoby językiem jako wezwaniem egzystencjalnym¹². W ten sposób humanistyka rozmazując przepaści między porządkami wiedzy i sztuki, a także etyki, oddala możliwość rozparcelowania człowieka i neguje wiedzę zasiedziałą, naukę uprawianą przez uczonych „w chłodnym cieniu”¹³. Osłanianie człowieka w humanistyce przed zaborczą wiedzą, tak jak i osłanianie człowieka w praktykach kulturowych przed ujawnieniem, ma podobne parametry. Zasłona ocala jego przejrzystość, choć nie wywleka na jaw. Chroni akty wykorzeniania i zakorzeniania, dobrą tajemnicę człowieka. Namysł humanistyczny musi ufać temu, co domyślne, osłonięte, nieujawnione.

Antropologia¹⁴, wyodrębniona jako dyscyplina naukowa, to wyraz szczególnej ufności w rzeczywistość pozadyskursywną

¹¹ Zob. na temat projektu nauk o duchu w: W. Dilthey: *Einleitung in die Geisteswissenschaften...*, T. 1.

¹² F. Nietzsche: *Tako rzecze Zaratustra...*, s. 101.

¹³ Ibidem, s. 151.

¹⁴ Antropologia w nauce jest zarówno umocowana w poszukiwaniach ewolucyjnych od lat 60. XIX wieku, jak i w dalszym ciągu rozwijana zwłaszcza w antropologii badań kulturowych w wydaniu funkcjonalistów czy szkoły kultury i osobowości w XX wieku, zorganizowana dalej w szereg metod strukturalnych, poststrukturalnych odgałęzień, ścieżek zespołowych i indywidualnych w badaniu kultury. Zob. na temat historii badań antropologicznych w: B. Olszewska-Dyoniziak: *Człowiek – kultura – osobowość. Wstęp do klasycznej antropologii kultury*. Kraków 1991; F. Barth, A. Gingrich, R. Parkin, S. Silverman: *One Discipline, Four Ways: British, German, French, and American Anthropology*. Chicago 2005. Jednak to też antropologia rozwijana jako filozofia człowieka, którą da się odnaleźć w historii idei, ale która daje się zawęzić do projektu dyscypliny naukowej na początku XX wieku w wydaniu Maxa Schelera, Helmutha Plessnera czy Arnolda Gehlena. Zob. M. Scheler: *Pisma z antropologii filozoficznej i teorii wiedzy*. Przekł. S. Czerniak, A. Węgrzecki. Warszawa 1987; H. Plessner: *Pytanie o conditio humana. Wybór pism*. Wybór, oprac. i wstęp Z. Krasnodębski. Przekł. Z. Krasnodębski, M. Łukasiewicz, A. Załuska. Warszawa 1988; A. Gehlen: *W kręgu antropologii i psychologii społecznej. Studia*. Przekł. K. Krzemieniowa. Warszawa 2001.

w myśl banalnej zasady, iż nie tylko mówimy i piszemy. Jest różna też od filologicznego czy filozoficznego przywiązania dyscyplinarnego do słowa, które jest często absolutną bazą rozstrzygnięć, gdyż ufa się mocy i ostentacji słowa. I dzieje się tak mimo wyraźnie zmanifestowanego zluźnienia filozofii i filologii w pokazywaniu rozmycia znaczeń czy odsłanianiu kontekstu słowa, gdzie kluczowe wydają się optyka Deleuze'a czy optyka Derridy¹⁵, pokazujące pracę różniącego zapisu. To rozróżnienie jest ważne, aby zdać sobie sprawę z tego, jak w sposób antropologiczny możemy patrzeć na przestrzeń nauk ścisłych. Interesuje nas nie tylko to, co jest przedmiotem refleksji, ale przede wszystkim to, jak konstruowana jest myśl, w jakie układa się kształty i na jakie pozadyskursywne doświadczenia naprowadza, te manifestowane i te ukryte, jak powiązana jest z innymi przestrzeniami myślenia ogłaszanych często w odseparowanych obszarach wiedzy.

Wsparcie w antropologii, ze względu na rozległość przedmiotu i metodologicznych narzędzi, stwarza możliwość koordynacji badań kulturowych, których nie sposób jednoznacznie rozdzielić między wyodrębnione dyscypliny naukowe. Jednak przywołana tu perspektywa antropologii punktów nie tylko odnosi się do wyspecjalizowanej i zinstytucjonalizowanej dyscypliny akademickiej, ale jest podejściem humanistycznym, które wydobywa antropologię w jej ujęciu etymologicznym, w tym, że wiążemy *anthropos* (gr. ἀνθρωπος) i *logos* (gr. λόγος), że rozumiemy imperatyw, który każe rozczytywać to, co ludzkie. Tak pojęta antropologia zostaje pierwotnie usytuowana przed separacją naukową, będącą podstawą wyodrębniania antropologii fizycznej, społecznej czy kulturowej i filozoficznej. Mając w pamięci rozróżnienie między Kantowskim pytaniem:

¹⁵ Zob. G. Deleuze: *Różnica i powtórzenie*. Przekł. B. Banasiak, K. Matuszewski. Warszawa 1997; J. Derrida: *Pismo filozofii*. Wybór i przedm. B. Banasiak. Przekł. B. Banasiak, K. Matuszewski, P. Pieniążek. Kraków 1992; J. Derrida: *Prawda w malarstwie*. Przekł. M. Kwietniewska. Gdańsk 2003.

„Czym jest człowiek?”¹⁶ i jego projektem antropologii pragmatycznej a Schelerowską i Plessnerowską koncepcją antropologii filozoficznej¹⁷, i jeszcze dalej – między dyskursem, który empirycznie dookreśla człowieka w formułach antropologii funkcjonalnej, strukturalnej czy konfiguracyjizmu¹⁸, ale także między antropologiczną przestrzenią w badaniach *Cultural Studies*¹⁹, musimy jednak zapytać o to pierwotne odniesienie do wiedzy o człowieku. Antropologia „dotyka” tego, co ludzkie w bezpośrednim otoczeniu, zmusza do pytania o doświadczenie w dynamicznej relacji między tym, co indywidualne i wspólnotowe, pozwala przerzucać pomosty między tym, co uniwersalne, i tym, co kontekstualne, między tym, co powtarzalne, i tym, co jednorazowe. Antropologia odarta z nawarstwień separacji naukowych każe na nowo zastanawiać się nad tym, czym jest człowiek, i każe szukać opisu, który jest w stanie przywołać ludzkie doświadczenie. Dlatego też należy ją usytuować przed wszelkimi dalszymi podziałami w wiedzy o człowieku (antropologia obrazu, antropologia muzyki, antropologia architektury etc.) Taka perspektywa, odniesiona do pytania o doświadczenie ludzkie, może rodzić obawy o to, czy aby antropologia w swej ogólności nie jest niebezpieczną formułą, w której mało precyzyjnie lokujemy dziś różne ujęcia badawcze. Jednak broniąc statusu niepodzielnej antropologii, czynimy uznanie dla braku separacji w wiedzy o człowieku, co nie znaczy, że przekłada się to na całościową i systemową wizję

¹⁶ I. Kant: *Logika. Podręcznik do wykładów* (wydany przez G.B. Jäsche-go). Przekł. Z. Zawirski. „Filo-Sofija. Rocznik Komisji Filozofii” 2002, nr 2, A 25, s. 141.

¹⁷ Zob. M. Scheler: *Pisma z antropologii filozoficznej...*; H. Plessner: *Pytanie o conditio humana...*

¹⁸ Empiryczna antropologia wiąże się z zapleczem metodologicznym, które gromadzi narzędzia stosowane w badaniach terenowych, zob.: A. Ervin: *Applied Anthropology: Tools and Perspectives for Contemporary Practice*. Boston 2004.

¹⁹ J. Storey: *Cultural Studies & The Study of Popular Culture. Theories and Methods*. Edinburgh 1998.

człowieka. Optyka jest tu przeciwna, każe akcentować punktowość myśli i działań człowieka.

Dlatego kiedy antropologia punktu posiłkuje się pojęciem doświadczenia, to nie podąża ani empirycznym traktem Francisca Bacona²⁰, ani Husserlowskim traktem doświadczenia źródłowego²¹, które staje się królestwem obecności, czystej świadomości, intencjonalnych aktów, ani też nie przywołuje mistycznego, totalnego, wewnętrznego doświadczenia Georgesa Bataille'a²². Bliżej jej do Heideggerowskiego zakorzenienia w świecie²³, które jedynie w prześwitach otwiera na bycie, czy do hermeneutycznego doświadczenia Hansa-Georga Gadamera²⁴, które eksponuje śladowość. Nie traci z pola widzenia etycznego spotkania z Innym w koncepcji Emmanuela Lévinasa²⁵. Jednak nie daje się sprowadzić do żadnej z tych wykładni. Koncentruje się na doświadczeniu punktowym, a zatem na nieustannym byciu w ruchu, na tym, co zwyczajne, chwilowe, co niestałe, ale i odwieczne, a co jest jedynie fragmentarycznie uchwytnie, niejednorodne. Odsyła i do najprawdziwszego źródła, i świadomości, i działania, i chwilowości, i powtórzenia, i zwykłości bycia w świecie, i codzienności. Koncentrować się na doświadczeniu kultury²⁶, znaczy koncentrować się na tym,

²⁰ F. Bacon: *Novum Organum*. Przekł. J. Wikarjak. Warszawa 1955, s. XIX.

²¹ Zob. E. Husserl: *Medytacje kartezjańskie*. Przekł. A. Wajsa. Warszawa 1982.

²² Zob. G. Bataille: *Doświadczenie wewnętrzne*. Przekł. O. Hedemanna. Warszawa 1998.

²³ M. Heidegger: *Bycie i czas*. Przekł. i przedm. B. Barana. Warszawa 2007, s. 81–145.

²⁴ H.-G. Gadamer: *Prawda i metoda. Zarys hermeneutyki filozoficznej*. Przekł. B. Barana. Kraków 1993, s. 324–337.

²⁵ E. Lévinas: *O Bogu, który nawiedza myśl*. Przekł. M. Kowalska, przedm. T. Gadacz. SP. Kraków 1994, s. 59–61, 225–234.

²⁶ Zob. w odniesieniu do pojęcia doświadczenia: *Pojednanie tożsamości z różnicą?* Red. E. Rewers. Poznań 1995; zob. na temat opisywania tożsamości w aspekcie doświadczenia: A. Kuncze: *Tożsamość i postmodernizm*. Warszawa 2003.

co się nam przytrafia co dnia. Dlatego sytuuje się przez powinowactwo idei raczej w pobliżu przeżycia jako zdarzenia punktowego Franklina Benjamina, które jest szokiem, jakiego doznaje nowoczesny człowiek, bombardowany bodźcami – jak wyjaśnia to Benjamin, eksplorując *Kwiaty zła* Charlesa Baudelaire'a²⁷. Blisko jej do pulsujących, płynnych i mikroskopijnych form doświadczenia społecznego Georga Simmela²⁸.

Antropologia punktu to perspektywa badawcza, która każe patrzeć punktowo, bez względu na badany obszar. Nie wydziela więc kolejnego obszaru kulturowego i nie tworzy dla niego specyficznych narzędzi metodologicznych. Punkt zatem jest tu pojęciem, które orientuje epistemologicznie, a nie przedmiotowo. Za pomocą tego kluczowego pojęcia można rozczytać kulturowe przestrzenie, ale też na mocy punktu można „przepisać” wątki konstytuujące teksty Kapuścińskiego. Doświadczenie kulturowe i literatura są tu w sprzężeniu wzajemnym²⁹, jednak świadomość tych relacji nie każe sytuować antropologii punktu w obrębie antropologii literatury. Antropologia punktów jest bowiem perspektywą, która nie separuje antropologii literatury od antropologii miasta czy antropologii codzienno-

²⁷ W. Benjamin: *O kilku motywach u Baudelaire'a*. „Przegląd Humanistyczny” 1970, nr 5, s. 74.

²⁸ G. Simmel: *Socjologia zmysłów*. W: Idem: *Most i drzwi. Wybór esejów*. Przekł. M. Łukasiewicz. Warszawa 2006, s. 185.

²⁹ Zob. na temat najbardziej antropologicznego podejścia korzystającego z wiedzy etnograficznej w rozczytaniu literatury m.in.: *Literature and Anthropology*. Ed. P. Dennis, W. Aycock. Lubbock 1989; zob. na temat interdyscyplinarnych studiów nad literaturą, gdzie wykorzystuje się perspektywę postkolonialną, feministyczną, kulturową, psychologiczną: *Between Anthropology and Literature: Interdisciplinary Discourse*. Ed. R. De Angelis. London 2002; zob. na temat powiązań doświadczenia i literatury, studiów kulturowych i antropologii kultury: R. Nycz: *Antropologia literatury – kulturowa teoria kultury – poetyka doświadczenia*. „Teksty Drugie” 2007, nr 6; P. Markowski: *Antropologia i literatura*. „Teksty Drugie” 2007, nr 6; zob. na temat problemów metodologii antropologii literatury jako odrębnej dziedziny badawczej: E. Kosowska: *Antropologia literatury. Teksty, konteksty, interpretacje*. Katowice 2003.

ści *etc.* Formuła „przy tekstach” uprawnia do tego, żeby w bliskości literatury prowadzić rozważania, koncentrując się na tym, co doświadczane w kulturze. Zatem to droga badawcza, która nie podąża tylko za pytaniem o to, jak w literaturze wyraża się doświadczenie, ale kieruje myśli zasadniczo ku temu, czym jest doświadczenie kulturowe, które domaga się opisu literackiego, diagnozy reporterskiej.

Antropologia punktu jest próbą zwymiarowania perspektywy badawczej, która koncentruje namysł w punkcie, mierzy od punktu do punktu, zaznacza zarówno punkty szczególne i orientujące, jak i punkty krańcowe, odnotowuje gęstość rozmieszczenia punktów, regularności i nieregularności punktów, znajduje punkty zaczepienia w obserwacji oraz w rozpoznawanych figurach myślenia i działania człowieka. Jednocześnie prowokuje pytania o to, jak prowadzić opis punktowy, który przystaje do punktowej materii doświadczenia. Zmusza do pytania, w jakim stopniu jest możliwe konstruowanie punktowej wykładni jako skutecznej ucieczki przed syntezą i generalizacją w konstruktach wiedzy. Każde rozważać rolę konfiguracji punktów, fakt, że są wydobywane za pomocą syntagm i megasyntagm, czyli biorą udział w tworzeniu relacji, całościowych struktur czy systemów. Akcent ważności może być położony na zarysowaną figurę lub na autonomiczny punkt. Antropologia punktu nie uchylając dynamiki odnoszenia części i całości, każde twierdzić, że punkt istnieje w sieci zależności, lecz wszelkie złożenia, nawet systemowe, nie są w stanie wyeliminować wyrazistości punktu. Nie tyle każde koncentrować się na statycznych formach, które jako figury i bryły miałyby tworzyć ludzką wiedzę i doświadczenie, ile na ruchu transformowania i nieustannego pośredniczenia między tym, co punktowe, i tym, co figuralne. Dlatego w polu zainteresowania antropologii znajdują się punkty w percepcji rzeczy, optyki jako punkty widzenia, konstruowane punkty oparcia w doświadczaniu siebie, innych i przetrzeni.

Wydobycie antropologii punktów w tych rozważaniach będzie przebiegało w kilku obszarach. Pierwszy pułap to prze-

strzenie myślenia wokół punktu, co musi zostać prześledzone zarówno w naukach matematyczno-przyrodniczych, w funkcjonalnym użytkowaniu myślenia o punkcie, jak i w humanistyce. Zarysowane przestrzenie nauki i organizacji społecznej umożliwią wskazanie na powinowactwo myśli, którą organizuje punkt, ale i pozwolą na ustalenie parametrów i otoczenia punktu tak, aby możliwe było za pośrednictwem tego pojęcia sformułowanie antropologii punktów. Zakończy się to wskazaniem na przestrzeń tekstową Kapuścińskiego, która mocuje się z punktowym rozczytywaniem świata i która jednocześnie może służyć za pole egzemplifikacji.

Drugi pułap to już sfera *praxis*, która jest eksploracją doświadczeń człowieka w kulturze. Eseistyczne rozważania formułowane z perspektywy antropologii punktów koncentrują się na człowieku w konkretnych, punktowych przejawach jego życia wspólnotowego, w tym, co jednocześnie indywidualne i zbiorowe, kontekstowe i uniwersalne. Posiłkują się punktowym *exemplum* wydobytym przez Kapuścińskiego w trakcie jego podróży, a zarysowanym słowem i obrazem. Orientacja wytyczona przez epistemologicznie wydobyty punkt będzie prowadziła do interpretacji następujących wątków tematycznych umiejscowionych w zapisach Kapuścińskiego: intymność, poddanie się obcości, dystans, ciało kulturowe, cisza, miejsce, blisko rytmu, podejrzana całość, urok mikrologii, *apokalypsis*.

W zakończeniu podniesione zostaną ponownie problemy badawcze, które wyłania proponowana perspektywa i postawione pytania o możliwości interpretowania doświadczeń człowieka z uwagi na pojęcie punktu.

Eksplorację myślenia punkтового otwiera dyskurs nauk matematyczno-przyrodniczych.

Nota bibliograficzna

Fragmety części drugiej, w zmienionym kształcie, zostały ogłoszone w następujących publikacjach:

O dwudziestowiecznej wrażliwości epistemologicznej. W: *Dwudziestowieczność.* Red. M. Dąbrowski i T. Wójcik. Warszawa 2004, s. 113–120.

O ciszy. „Anthropos?” 2005, nr 2–3.

O motylu i dyskretnym uroku mikrologii. W: *Skala mikro w badaniach literackich.* Red. A. Nawarecki i M. Bogdanowska. Katowice 2005, s. 38–49.

Kultura i Apokalypsis? Refleksje o apokaliptycznym wymiarze świata na marginesie opisów Ryszarda Kapuścińskiego. W: *Apokalipsa. Symbolika – tradycja – egzegeza.* Red. K. Korotkich, J. Ławski. Białystok 2006, T. 1, s. 363–370.

O koszu na śmieci, miejscu i sztuce ufnej kalkulacji. „Anthropos?” 2006, nr 6–7.

Ciało kulturowe. W: *Mity słowa – mity ciała.* Red. L. Wiśniewska, M. Gołuński, współpr. A. Stempka. Bydgoszcz 2007, s. 299–309.

Intymność. „Anthropos?” 2007, nr 8–9.

Miejsce i rytm. O doświadczaniu miejsc w kulturze. W: *Genius loci. Studia o człowieku w przestrzeni.* Red. Z. Kadłubek. Katowice 2007, s. 93–119.

Poddaństwo – dystans. Trudna wiedza w doświadczaniu obcego. W: *Wizerunki wspólnoty. Studia i szkice z literatury i antropologii porównawczej.* Red. Z. Kadłubek, T. Sławek. Katowice 2008, s. 111–143.

O gęstości miejsca. „Przegląd Kulturoznawczy” [w druku].

Indeks osobowy

- Abélard Pierre 231
Adam Alison 175, 288
Adorno Theodor W. 242, 245, 256, 289
Ahmes 24
Alberti Leon Batista 76
Allison David 70, 288, 292
Alvarez-Gaumé Luis 39
Amin Dada Oumee Idi 93
Amsterdamski Piotr 11, 34, 36, 293, 295, 302
Anaksagoras 68
Anaksymander 67
Anaksymenes 68
Angelis Rose, de 18, 290
Ankersmit Franklin Rudolf 71, 72, 289
Archimedes 24, 26, 289
Ariés Philippe 174, 289
Arystoteles 27, 62, 68, 74, 82, 232, 289
Asante Kariamuwelsh 228, 289
Asante Molefe Kete 228, 289
Aycock Wendell 18, 297
- B**
Baake Ken 12, 289
Bacon Francis 17, 289
Bamford Sandra 123, 289
Banasiak Bogdan 15, 70, 73, 123, 163, 200, 229, 231, 240, 242, 252, 254, 255, 264, 280, 292, 293
Baran Bogdan 17, 180, 275, 294, 295, 299
Barley Nigel 179, 289
Barnard Emile 77, 289
Barth Fredrik 14, 289
Barthes Roland 81, 83, 123, 278, 289, 290
Bartmiński Jerzy 83, 84, 294, 298, 300, 302
Baszniak Tadeusz 155, 301
Bataille Georges 17, 122, 290
Baudelaire Charles 18, 71
Baudrillard Jean 97, 279, 290
Bauman Janina 124, 143, 157, 240, 290
Bauman Zygmunt 124, 134, 143, 147, 157, 214, 220, 240, 290
Bazański Stanisław 34, 293
Bąkowska Aleksandra 187, 302
Bąkowska Eligia 174, 241, 289, 291
Benedict Ruth 230
Benedyktowicz Zbigniew 116, 288
Benjamin Walter 71, 214, 275, 290
Bentham 214
Berent Wacław 8, 102, 166, 194, 276, 299
Bereś Witold 92, 287, 290
Bergson Henry 179, 290

- Bertalanffy Ludwig, von 279, 290
Bhushan Bharat 56, 293, 302
Biddiss Michael 184, 290
Bieniok Bogumił 33, 294
Bieńczyk Marek 123, 289
Blake William 251, 283, 290
Bless Robert 45, 291
Bloomer Kent 227, 291
Błoński Jan 250, 291
Bogatyriew Piotr 202, 291
Bogdanowska Monika 256, 299
Boguta Marta 77, 294
Bohdanowicz Roman 52, 300
Bolyai Janos 30
Bonnemaison Joël 204, 205, 291
Borroughs William Seward 87
Borucki Bogdan 162, 288
Brach-Czaina Jolanta 197, 203, 291
Braudel Fernand 133, 291
Brejda Jaromir 138, 294
Bricmont Jean 11, 302
Brockman John 170, 303
Brown Theodore 12, 291
Brunelleschi Filippo 76, 296
Buber Martin 109, 129, 139, 291
Bunn Ted 215, 291
Buonarotti Michelangelo [Michał Anioł] 102
Burnetko Krzysztof 92, 287, 290
Burska Ewa 143, 162, 195, 299
Burszta Józef 159, 295
Bydłoń Antoni 108, 298
- Caillois Roger 250, 291
Canetti Elias 97, 109
Capra Fritjof 33–35, 38, 41, 156, 196, 215, 219, 222, 291
Casas Marrodán Casas 150, 297
Castro Fidel 95
Cézanne Paul 80, 289, 291
Chalon René, de 174
Chamberlain Houston Steward 184
Chaunu Pierre 241, 291
Chelstowski Bogdan 148, 300
Chrostowski Jacek 55, 296
Chudoba Ewa 111
Cichowicz Stanisław 179, 290
Cioran Emil 109
Clifford James 105, 123, 130, 280, 291
Cochran Lawrence 77, 289, 291
Conley Tom 75, 292
Cook James 130, 291
Counihan Carole 175, 291
Courant Richard 30, 291
Czaja Dariusz 116, 288
Czerniak Stanisław 14, 157, 294, 301
Czerwiński Marcin 67, 293
- Dalton John 38
Dancygier Józef 218, 294
Dawkins Richard 170, 291
Dąbrowski Mieczysław 72, 87, 116, 142, 291, 292, 300
Deleuze Gilles 8, 11, 12, 15, 27, 28, 72–75, 82, 163, 200, 229, 240–242, 252, 257, 264, 292, 295
Demokryt 33, 68
Dennis Philip 18, 297
Derrida Jacques 15, 69–71, 147, 148, 163, 197, 231, 242, 254, 292, 301
Descartes René 29, 75, 213, 292
Descombes Vincent 255, 280, 292
Dickens Charles 97
Diels Hermann 24, 68, 196, 224, 292
Dilthey Wilhelm 12–14, 293
Dobrowolska Monika 203, 228, 297
Dolatowska Krystyna 250, 291
Domagała Dorota 157, 294
Domańska Ewa 72, 289
Doran Michael 77, 289, 291
Dudko Bożena 97, 143, 299
Duras Marguerite 101
Duvalier François 189
Dworak Tadeusz 42, 299

- Dworak Tamara 42, 299
 Dzierżyńska Aleksandra 65, 294
 Dzikowska Elżbieta 181, 288
 Dżurak Ewa 123, 280, 291
- E**
 Ebner Ferdynand 109, 139
 Eckhart Carl 36, 295
 Eckhart Johannes [Mistrz Eckhart] 192, 299
 Eco Umberto 97, 173, 174, 293
 Eduardo Juan 66, 293
 Einstein Albert 33, 34, 215, 302
 Eliade Mircea 66, 67, 109, 227, 293
 Eliot Thomas Stearns 103
 Elzenberg Henryk 137, 301
 Empedokles 68
 Ervin Alexander 16, 293
 Esner Klaus 24, 62, 300
 Euclid [Euklides] 25, 27, 28, 33, 41, 61, 293
 Evans-Prichard Edward Evan 104
- F**
 Feuillet Michel 65, 293
 Feynman Richard P. 34, 35, 56, 293
 Fibonacci [Leonardo z Pizy] 25
 Fijałkowski Stanisław 77, 194, 274, 296
 Firth Raymond 204, 293
 Foucault Michel 47, 123, 213, 293
 Franklin Benjamin 18, 174, 293
 Frazer James, sir 154
 Frederickson George 137, 293
 Freud Sigmund 122, 131, 190, 293
 Friszke Andrzej 107, 179, 297
 Frybesowa Aleksandra 250, 291
 Fuentes Carlos 97, 198, 293
 Fukuyama Francis 264, 293
- G**
 Gadacz Tadeusz, SP 17, 136, 199, 245, 275, 297
 Gadamer Hans-Georg 17, 275, 279, 294, 301
 Gajewski Ryszard 34, 293
- Gałązka Andrzej 52, 294
 Geertz Clifford 105, 144, 164, 165, 167, 280, 294, 301
 Gehlen Arnold 14, 294
 Gellman Murray 39
 Geremek Bronisław 133, 291
 German Michaił 77, 294
 Ghiberti Lorenzo 76
 Gingrich Andre 14, 289
 Gleick James 226, 294
 Głaz Adam 84, 294
 Gobineau Artur 184, 294
 Goffman Erving 65, 294
 Goździak Elżbieta 159, 295
 Grabowski Janusz 175, 205, 295
 Graham Elaine L. 176, 294
 Graja Andrzej 55, 296
 Grass Günter 97
 Green Michael 39
 Green Roger Lancelyn 58, 294
 Greene Brian 33, 38, 39, 294
 Gromska Daniela 27, 289
 Gröbel Friedrich 60, 298
 Grynberg Marek 34, 293
 Grzebieniowski Tadeusz 52, 294
 Guattari Félix 8, 11, 27, 28, 72–75, 82, 83, 242, 252, 292
 Guevara de la Serna Ernesto Rafael [„Che” Guevara] 95
 Guriewicz Aron 218, 294
- H**
 Habel Edwin 60, 298
 Habermas Jürgen 157, 294
 Hadrian 217
 Haeffner Gerd 138, 294
 Hajle Sellasje [Ras Tafari Makonnen] 183, 191, 252
 Hall Calvin Springer 279, 295
 Hall Edward T. 156, 159, 228, 295
 Hallyn Fernand 12, 298
 Hassan Ihab Habib 247, 295
 Hawking Stephen 215, 295

- Heath Thomas 25, 26, 61, 289, 293, 295
Hedemann Oskar 17, 290
Hegel Georg Wilhelm Friedrich 70, 164, 175, 205, 231, 241, 295
Heidegger Martin 17, 70, 87, 275, 279, 295, 301
Heimann Heinz-Dieter 60, 298
Heisenberg Werner 36, 156, 295
Heller Michał, ks. 12, 295
Hemingway Ernest 97
Heraklit 68
Herbert Zbigniew 83, 303
Herer Michał 12
Herodot 96, 100, 103, 130, 138, 143, 158, 204, 209, 221, 288
Hesse Hermann 230–232, 295
Hilsberg Walter 111
Hölderlin Johann Christian Friedrich 87, 295
Hołówna Teresa 156, 228, 295
Hoyt Frank 36, 295
Hudson Brian 24, 62, 300
Huizinga Johan 227, 295
Hume David 26
Husserl Edmund 17, 69, 70, 163, 242, 292, 295
Huxley Aldous 97

Ignacy, św. 174
Illife John 242
Ingarden Roman 280, 296
Iwińska Magda 166, 195

Jancewicz Anna 143, 162, 299
Janion Maria 174, 296
Jannasz Justyna 170, 303
Jannasz Marek 170, 303
Janssen Hans 55
Janssen Zachariasz 55
Janus Elżbieta 202, 297
Jaśkowski Piotr 226, 294

Jezus Chrystus 62, 64, 65, 183
Jędrzejko Mariusz 52, 300
Jonasz 64

K
Kafka Franz 200, 296
Kalaga Wojciech 209, 281, 300
Kalamaras George 196, 296
Kalestyński Andrzej 55, 296
Kalinowska Maria 191, 296
Kalinowski Marek 41, 302
Kandyński Wasyl [Kandinsky] 75, 77–80, 194, 274, 294, 296
Kania Ireneusz 66, 214, 290, 293
Kaniowa Maria 198, 293
Kant Immanuel 16, 111, 137, 263, 280, 296
Kapuściński Ryszard 5, 7, 18, 20, 84–90, 92–117, 125–130, 132–135, 138, 139, 141–146, 148, 150, 151, 153–156, 158–162, 166, 168, 170–174, 176–178, 180–183, 185–188, 190–196, 198–202, 204–209, 211–223, 225–230, 232–247, 249–252, 256, 258–260, 262–271, 273, 284, 287–290, 299, 303
Kasprzak Marek 45, 48, 296
Kasulis Thomas 122, 296
Keating Michael 53, 57, 296
Kemp Martin 76, 80, 296
Kessel Joseph 97
Khoury Nadir 99
Kierszyc Zofia 230
Kimbangu Simon 183
Kipling Joseph Rudard 139
Kisielewski Stefan 226, 296
Kline Morris 24, 296
Kłoskowska Antonina 230
Kocjan Krzysztof 227, 293
Kołodziej Rafał 30, 291
Kołodziej-Józefowicz Elżbieta 39, 297
Komendant Tadeusz 123, 213, 279, 290, 293

- Konarek Andrzej 58, 294
 Kordos Marek 24, 296
 Kosowska Ewa 18, 296
 Kowalczevska Joanna 279, 295
 Kowalska Bożena 80, 296
 Kowalska Małgorzata 13, 17, 136,
 148, 199, 203, 244, 245, 275, 297,
 298, 300
 Kranz Walther 24, 68, 196, 224, 292
 Krasnodębski Zdzisław 14, 180, 299
 Krawczyk Jarosław 162, 288
 Król Artur 58, 294
 Królikowska Zofia 34, 293
 Kruk Stanisław 49, 296
 Krzemieniowa Krystyna 14, 242, 289,
 294
 Krzemień-Ojak Sław 242, 289
 Ksenofanes 68
 Kuanda Kenneth David 93
 Kubiak Zygmunt 251, 283, 290
 Kubica Grażyna 107, 179, 298
 Kubisz Bogusław 162, 288
 Kujawski Adam 55, 296
 Kukulski Leszek 250, 291
 Kulesza Witold 133, 291
 Kumaniecki Kazimierz 227, 303
 Kunce Aleksandra 17, 125, 138, 275,
 297
 Kunz Tomasz 134, 220, 290
 Kurecka Maria 227, 231, 295
 Kuroń Jacek 107, 179, 297
 Kuśniewicz Andrzej 87, 291
 Kwietniewska Małgorzata 15, 71, 172,
 208, 292, 298

Landman Adam 164, 175, 205, 295
 Lagrange Joseph Louis 45
 Lao-Tse 158
 Laplace Pierre Simon, de 48
 Lapouge Georges Vacher 184
 Las Casas Bartolomeo 136, 137
 Latham Marcia 29, 292

 Laudan Larry 29, 301
 Leavey John 70, 292
 Lederman Leon 39, 297
 Leeuw Gerardus, van der 131, 297
 Leeuwenhoek Antoine, van 55
 Leibniz Gottfried Wilhelm 74, 231,
 292
 Leś Barbara 108, 298
 Leśniak Kazimierz 68, 82, 232, 289
 Leukippas 68
 Leven Rachel 212, 297
 Lévi-Strauss Claude 74, 106–108, 179,
 203, 228, 297
 Lévinas Emmanuel 17, 109, 129, 136,
 139, 142, 199, 245, 275, 297
 Lévy-Bruhl Lucien 187, 203, 297
 Lindzey Gardner 279, 295
 Linneusz Karol [Linné Carl, von] 250
 Lipszyc Adam 155, 301
 Lisiecka Sława 87, 295
 Lisowski Jerzy 250, 291
 Llosa Mario Vargas 97, 150, 297
 Llull Ramon 66
 London Jack 97
 Lord Georgiana 192, 302
 Luhmann Niklas 122, 297
 Lumumba Patrick 93
 Lyotard Jean-François 13, 244, 297

Łęcki Krzysztof 146, 147, 288
 Łobaczewski Nikolaï 23, 30
 Łokas Ewa 33, 294
 Łotman Jurij 202, 297
 Łoziński Jerzy 122, 297
 Ługowska Jolanta 83, 298
 Łukasiewicz Małgorzata 14, 18, 71,
 180, 245, 256, 275, 289, 299, 300
 Łyszkowicz Adam 48, 298

Macura Paweł 33, 156, 215, 291
 Malec Krzysztof 193, 298
 Malicki Zsław 76, 303

- Malinowski Bronisław 103, 105–108, 179, 204, 298
Márai Sándor 109
Markowski Paweł Michał 18, 123, 148, 289, 292, 298
Marquez Gabriel García 97
Marzęcki Józef 175, 270, 302
Massumi Brian 74, 242, 252, 292
Mateusz, św. 63
Matuszewski Krzysztof 15, 70, 73, 163, 200, 229, 240, 242, 252, 254, 255, 264, 280, 292
Mayenowa Maria Renata 202, 291, 297
Melville Herman 97
Merleau-Ponty Maurice 203, 213, 221, 298
Michalski Krzysztof 190, 300
Mickiewicz Adam 83, 299
Migasiński Jacek 13, 190, 203, 244, 297, 298, 300
Miller Arthur 12
Moche Dinah 44, 45, 298
Mojżesz z Leonu 66
Montaigne Michel, de 136
Morawińska Agnieszka 204, 302
Morgana Le Fay 58
Mosse George L. 184, 294
Mrygoń Bogusław 40, 298
Mugabe Robert 93
Murawski Roman 29, 30, 32, 298
- N**ancy Jean-Luc 172, 208, 216, 220–222, 298
Naser Gamal Abdel 210
Nawarecki Aleksander 83, 256, 299
Newton Izaak 33
Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława 83, 84, 294, 298, 300, 302
Nietzsche Friedrich 8, 14, 102, 109, 166, 179, 180, 194, 198, 229, 255, 276, 280, 299
- Nkomo Joshua 93
North John 42, 299
Nowacka Beata 92, 287, 299
Nowak Andrzej 198, 293
Nowakowski Radosław 159, 228, 295
Nowicki Światosław Florian 241, 295
Nycz Ryszard 18, 72, 83, 84, 148, 279, 289, 290, 292, 294, 298–300, 302
- O**chab Maryna 122, 290
Olszewska-Dyoniziak Barbara 14, 106, 204, 298, 299
Onishi Naoki 130, 291
Ortega Jose 198, 293
Ortega y Gasset José 109, 143, 162, 166, 195, 299
Orwell George 97
- P**ahlavi Mohammad Reza 93
Paleń Magdalena 65, 293
Paluch Andrzej 108, 298
Parkin Robert 14, 289
Parmenides 224
Paustian Timothy 56, 299
Paweł św. 63, 64
Pawluczuk Romuald 55, 296
Pénot-Demetry Josée 204, 291
Petrusjan Benik 125–128, 134
Pico della Mirandola Giovanni 137, 299
Pieniążek Paweł 8, 15, 28, 70, 72, 242, 254, 292
Piesiak Jarosław 41, 302
Pietrzyk Bartłomiej 264, 293
Piórczyński Józef 192, 299
Pitagoras 24, 25, 62
Planck Max 36
Platon 224, 242, 299
Plessner Helmuth 14, 16, 179, 180, 299
Plezia Marian 60, 301
Poincaré Henri 29, 300, 301
Pomian Krzysztof 74, 203, 228, 297

- Pomorski Jan 84, 300
Popowski Wacław 124, 157, 197, 225, 240, 301
Poręba Marcin 122, 131, 293
Porter Roy 52, 300
Potasiński Włodzimierz 52, 300
Prokopiuk Jerzy 131, 230, 297
Prokopovà Magdalena 24, 62, 300
Protagoras 224, 299
Proudfoot Michael 175, 288
Przestalski Stanisław 53, 56, 300
- Quincey Thomas, de 111
Quint Josef 192
- Rabelais François 179, 300
Radcliffe-Brown Alfred Reginald 104
Radzicki Józef 279, 295
Reale Giovanni 24, 67, 68, 300
Rees Martin 39, 40, 301
Regner Leopold 27, 62, 289
Reszke Robert 122, 129, 131, 291, 293
Rewers Ewa 17, 72, 125, 209, 275, 281, 300
Richier Ligier 174
Rickert Heinrich 12
Ricoeur Paul 148, 190, 279, 300, 301
Ridpath Ian 39, 40, 45, 288, 301
Riemann Georg 23, 30
Riesman David 109
Robbins Herbert 30, 291
Roberts Gary 56, 299
Rorty Richard 90, 124, 134, 157, 164, 165, 167, 197, 225, 240, 241, 244, 301
Rosenzweig Franz 129, 139
Rosner Katarzyna 279, 301
Rousseau Jean-Jacques 136, 137, 301
Roy Claude 97
Różewicz Tadeusz 83, 303
Rushdie Salman 98, 301
Russel Bertrand 155, 301
- Sadurska Anna 227, 303
Sady Wojciech 29, 301
Said Edward 139, 301
Salwa Piotr 174, 293
Samuel Geoffrey 176, 301
Sartre Jean Paul 97, 197, 208, 301
Scheler Max 14, 16, 301
Schopenhauer Arthur 112
Schwarz John 39
Sears Sally 192
Sepulveda Juan Ginés, de 137
Serres Michel 140, 163, 301, 302
Seurat Georges 76, 80, 296
Shiff Richard 77, 289, 291
Shryock Andrew 123, 299
Sidorek Janusz 69, 295
Siemek Marek Jan 245, 256, 289
Silverman Sydel 14, 289
Simmel Georg 18, 71, 275, 301
Skaliński Tadeusz 55, 296
Skalska Ewa Maria 99
Skarga Barbara 245, 297
Skoneczny Marek 170, 291
Skórczyński Aleksander Maria 47, 301
Sławek Tadeusz 147, 197, 301
Smith David Eugene 29, 292
Soja Edward W. 209, 301
Sokal Alan 11, 302
Somoza Garcia Anastasio 189
Sontag Susan 83, 192, 290, 302
Spencer Stephen 137, 207, 302
Spengler Oswald 175, 270, 302
Spreti Karl, von 95, 287
Steinbeck John 97
Steinsberg Aniela 107, 179, 297
Stomma Ludwik 107, 179, 297
Storey John 16, 302
Strączek Krystyna 116, 162, 287, 288
Surowska Barbara 200, 296
Symotiuk Stefan 214, 220, 302
Szahaj Andrzej 157, 294

- Szczubiałka Michał 155, 301
 Szumilewicz Irena 29, 300
 Szwarzman-Czarnota Bella 187, 297
 Szyler Ewa 179, 289
 Szynekiewicz Sławoj 106, 204, 298
- T**
 Tabakowska Elżbieta 84, 302
 Tales z Miletu 24, 68
 Tarnowska Krystyna 58, 294
 Tatkiewicz Anna 67, 293
 Taylor Edward Burnett 187, 302
 Taylor John 41, 302
 Teresi Dick 39, 297
 Thoreau Henry David 197, 302
 Thorne Kip Stephen 215, 302
 Tiedemann Rolf 214, 290
 Timur 265
 Tischner Józef 109, 149, 199, 302
 Tokarska-Bakir Joanna 65, 294
 Trznadel Jacek 81, 197, 208, 278, 290, 301
 Tuan Yi-Fu 204, 302
 Twain Mark 97
- U**
 Uexküll Jakob, von 82
 Ugniewska Joanna 174, 293
 Unschuld Paul 52
 Uspienski Borys 202, 235, 297, 302
- V**
 Varela François 170, 303
 Velrose Erga 30, 291
- W**
 Wajs Andrzej 17, 295
 Walczewska Sławomira 69, 295
 Waligórski Andrzej 106, 204, 298
 Wallis Aleksander 156, 228, 295
 Ważyk Adam 91, 95
 Wąchocka Ewa 191, 303
- Węgrzecki Adam 14, 301
 Węgrzyniakowa Anna 83, 303
 Więśław Witold 24, 303
 Wikarjak Jan 17, 289
 Windelband Wilhelm 12
 Wirpsza Witold 227, 295
 Wiśniewska Lidia 83, 191, 297, 303
 Witruwiusz 227, 303
 Witten Edward 39
 Wittgenstein Ludwig 192, 303
 Witwicki Władysław 224, 299
 Wojciechowska Wanda 29, 213, 292
 Wojciechowski Jan Stanisław 72, 300
 Wojciechowski Krzysztof 204, 302
 Wojciszke Bogdan 122, 303
 Wolniewicz Bogusław 192, 303
 Wolny-Zmorzyński Kazimierz 92, 287, 303
 Woolf Virginia 83
 Woydyłło-Woźniak Ewa 279, 290
 Wójcik Tomasz 72, 300
 Wyka Anna
- Z**
 Zajączkowski Paweł 203, 228, 297
 Załuska Andrzej 14, 180, 299
 Zappen James 12, 289
 Zawirski Zygmunt 16, 138, 296
 Zeidler-Janiszewska Anna 72, 300
 Zeilik Michael 33, 38, 43, 303
 Zieliński Edward Iwo 24, 67, 300
 Zwiąg Georg 39
 Zwolińska Krystyna 76, 303
 Zydler Jan 23, 303
- Ż**
 Żeleński Tadeusz (Boy) 179, 300
 Żurowski Maciej 250, 291
 Żyłko Bogusław 235, 302

Aleksandra Kunce

The anthropology of points
Deliberations on texts by Ryszard Kapuściński

S u m m a r y

The anthropology of points. Deliberations on texts by Ryszard Kapuściński outlines a research perspective of an anthropology of points. A point is a notion orientating in an epistemological, and not subject way. By means of this key-word, one can read cultural spaces, but also “rewrite” the motives constituting texts by Kapuściński. Cultural experience and literature stand here in a mutual link so it is a research way which follows not only the question on how experience is expressed in literature, but, basically speaking, allows for thinking about what a cultural experience demanding a literary description and reportage diagnosis is. The arrangements on how the point is filled in the space of Maths, Physics or Humanities make it possible to take out the notion contours and thought style organized in a point way. However, it is only a combination of a theoretical interpretation with a textual description by Ryszard Kapuściński that allows for an exemplification of the way man’s experiences picture in the culture. A combination of thoughts with texts by Ryszard Kapuściński allows for asking the question on what point thinking is, and why it is important for man’s experience.

The anthropology of point concentrates mind on the point, measures a distance from one point to another, marks special, orientating and extreme points, records density of point placement, regularity and irregularity of points, finds the points of fastening in observation and recognized figures of thoughts and man’s activities. At the same time, it provokes the questions on how to conduct a point description which matches the point matter of experience.

Anthropology is an entrance into the insight of things, and, thus, it has to direct at what an already-outlined etymology of *punctum* indicates – something that moves one thoroughly, pierce and hurt, and has a bitter taste. The point becomes a stigma, a sign and takes on a concrete figure carved on the body. It is a bundle of relations, something that pierces one thoroughly. It is

a culmination, a destination of an anthropologist journey to the ends of the world, a turn towards the other and itself, a beginning and an end, the alpha and omega. It constitutes an *axis mundi*, presents itself in stations, borderline pole, unimportant and stable places which give support and de-orientate, is in the places of coincidence and junction of the things, is in the immobilized and dynamic.

The research optics placed in the point opens a space around man – according to a treaty of geometry and picture which make the point a perfect potential. It is sudden. The picture, though, closes because a line is already the end, a clear outline of things, whereas it just the point that opens the world. The point is a place in which life pulses. It opens itself to other points, creates networks of references and is active. It opens the world – including the orders of nature, social life and metaphysical existence. The anthropology of points explores this dynamics and allows for an interpretation of the human space via an epistemologically derived notion of point.

The extraction of an anthropology of points takes place in several areas. The first of them covers the spaces of thinking around the point, which is well-examined both in the mathematical and natural sciences, in the functional usage of thinking about the point, and in the humanities. Outlined spaces of science and social organization allow for an indication of the affinity of thoughts organized by means of a point, but also allow for an establishment of point parameters and environment. The next space that underwent interpretation is a textual space in Kapuściński which serves the field of exemplification. The second field is the *praxis* sphere, which is an exploration of man's experiences in culture. Esseistic considerations make use of a point *exemplum* derived by Kapuściński during his journey and outlined via the word and picture. An orientation determined by an epistemologically-derived point leads to an interpretation of the following thematic motives placed in notes by Kapuściński: intimacy, submission to strangeness, distance, cultural body, silence, place, closeness to the rhythm, suspected whole, micrology charm and apocalypse.

Aleksandra Kunce

Anthropologie der Punkte
Eine Diskussion auf der Grundlage der Texte
von Ryszard Kapuściński

Zusammenfassung

Der vorliegende Text stellt die Forschungsperspektiven von der Anthropologie der Punkte dar. Ein Punkt ist ein Begriff, der epistemologisch und nicht sachlich orientiert ist. Mit Hilfe des Schlüsselbegriffs werden Kulturräume erforscht aber auch die Kapuściński's Werke bildenden Motive interpretiert. Die Kulturerlebnisse und die Literatur sind hier miteinander gekoppelt; das ist also ein Forschungsweg, der sich nicht nur die Frage stellt, auf welche Weise die Erfahrungen in der Literatur auszudrücken sind, sondern auch darüber nachdenkt, was ist eigentlich ein Kulturerlebnis, das eine literarische Beschreibung, eine Diagnose des Reporters braucht. Die Feststellung wie ein Punkt im Bereich der Mathematik, Physik oder Humanistik erfüllt wird lässt die Konturen des Begriffs und den Stil des punktorganisierten Gedankens ans Licht bringen. Aber erst die Verbindung von der theoretischen Auslegung mit den Texten von Ryszard Kapuściński erlaubt, die Erfahrungen des Menschen auf dem Kulturgebiet zu exemplifizieren. Am Beispiel der Kapuściński's Texte kann man das Punktdenken und dessen Rolle für menschliche Erfahrung überlegen.

Die Anthropologie der Punkte konzentriert die Überlegung in einem Punkt, misst sie von einem Punkt bis zum anderen aus, markiert besondere, orientierende und extreme Punkte, indem sie ihre Verteilungsdichte, regelmäßiges und unregelmäßiges Vorkommen festlegt, nach eventuellen Anhaltspunkten in der Beobachtung und in den erkennbaren Denk- und Tätigkeitsfiguren sucht. Sie provoziert die Frage, wie eine punktorientierte mit der Punktmaterie der Erfahrung zusammenpassende Beschreibung aussehen sollte.

Anthropologie geht ins Sachinnere und deswegen muss sie uns auf das Alles lenken, was von der oben genannten *punctum* Etymologie folgt – als dessen, was uns zutiefst erschüttert, was uns durchdringt und verletzt, was

bitter ist. Ein Punkt wird zu einem Stigma, einem Zeichen, zu einer konkreten im Körper eingepprägten Form. Er ist ein Strahl von Relationen, etwas durch Mark und Bein dringendes. Er ist eine Kulmination, ein Ziel der Reise des Anthropologen durch dick und dünn, eine Wendung zum Anderen und zu sich selbst, ein Anfang und ein Ende, das A und O; er ist *axis mundi* und wird in Stationen, Grenzpfählen, an unwesentlichen und festen Orten vergegenwärtigt, die zu einem Rückhalt werden oder irreführen, er ist im Berührungspunkt von Dingen, er steckt in dem was fixiert und dynamisch ist.

Die in einem Punkt lokalisierte Forschungssehweise öffnet den Raum ringsherum den Menschen, was mit Geometrie und Zeichnung übereinstimmt, die den Punkt zu einer idealen Potenz machen. Mit der Zeichnung wird der deutliche Sachumriss geschlossen, denn eine Linie ist doch ein Ende; die Welt kann nur mit dem Punkt geöffnet werden. Ein Punkt ist eine solche Stelle, an der das Leben pulst. Er ist für andere Punkte offen, bildet ein ganzes Bezugsnetz, ist belebt. Der Punkt öffnet die Welt, indem er die Ordnung der Natur, des gesellschaftlichen Lebens und des metaphysischen Seins zusammenfasst. Die Anthropologie der Punkte untersucht die Dynamik und durch epistemologische Auffassung des Punktes erlaubt, den menschlichen Raum zu ergründen.

Das Herausholen von anthropologischen Punkten verläuft in einigen Bereichen. Die erste Höchstgrenze bilden Denkräume ringsum den Punkt, was sowohl durch Mathematiknaturwissenschaften (funktionsbedingte Wahrnehmung des Punktes), wie auch durch Humanistik erforscht wird. Die umgerissenen Bereiche der Wissenschaft und der gesellschaftlichen Organisation ermöglichen, die dank dem Punkt erreichte Denkverwandtschaft nachzuweisen, aber auch die Parameter und die Umgebung des Punktes zu bestimmen. Weiter wird der von Kapuściński erschaffene, hier als ein Exemplifikationsfeld dienende Textraum interpretiert. Die zweite Höchstgrenze bildet die *praxis* Sphäre, die die Erforschung von menschlichen Erfahrungen in der Kultur ist. Bei essayistischen Überlegungen bedient man sich des Punktmusters, das von Kapuściński während seiner Reisen herausbekommen und mit Wort und Bild veranschaulicht wurde. Die durch den epistemologisch gewonnenen Punkt bestimmte Orientierung führt zur Interpretation von folgenden in Kapuściński's Schriften angebrachten thematischen Motiven: Intimität, Entfremdung, Distanz, Kulturkörper, Stille, Ort, Nähe des Rhythmus, merkwürdiges Ganze, Reiz der Mikrologie, Apokalypse.

Redaktor
Barbara Konopka

Na okładce i stronach działowych zamieszczono zdjęcia autorstwa
Lesława Kłosa w aranżacji Aleksandry Kunce
Opracowanie graficzne i komputerowe
Paulina Tomaszewska-Ciepty

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Agnieszka Plutecka

Copyright © 2008
by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1789-2

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 20,0 + wklejka. Ark. wyd. 17,5. Prze-
kazano do łamania w sierpniu 2008 r. Podpisano do druku
w listopadzie 2008 r. Papier offset. kl. III, 80 g

Cena 30 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

